

Rozwój turystyki kulturowej i przyrodniczej na pograniczu polsko-słowackim
PPWSZ, Nowy Targ 2012, s. 31–38

Rozvoj kultúrneho a prírodného turizmu na slovensko-poľskom pohraničí
PPWSZ, Nowy Targ 2012, s. 31–38

DR ROBERT PAWLUSIŃSKI

Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej,
Zakład Gospodarki Turystycznej i Uzdrowiskowej

Turystyka w miastach przygranicznych Karpat Polskich w świetle współczesnych kierunków rozwoju

Turizmus v prihraničných mestách Poľských Karpát v svetle súčasných smerov vývoja

Tourism in the Border Cities of the Polish Carpathians in the Light of the Modern Developments

Abstrakt: Karpaty sú jeden z hlavných turistických regiónov Poľska. O jeho atraktivite rozhodujú najmä prírodné hodnoty, ktoré umožňujú rôznych foriem turistiky. Turistická atraktivnosť Karpát je spojená s minulosťou a kultúrnym dedičstvom tohto regiónu. Toto dedičstvo je rôznorodé a jeho najväčšia koncentrácia jev mestách. Všeobecne v Poľských Karpatoch sa nachádza 58 miest, v tom takmer polovica je v pohraničnom pásme. Karpatské mestá sú nerovnorodé zároveň ak ide o ich veľkosť ako aj stupeň turistického potenciálu. Niektoré svoj vývoj vďaka priamo turizmu. Sú to Zakopane, Krynica a Wisła. Súčasne väčšina karpatských miest vníma turizmus ako jednu z dôležitejších šancí dosiahnuť sociálno-ekonomický rozvoj. Vzťahuje sa to najmä na prihraničné mestá, ktoré vzhľadom na svoje periférne polozenie a zásoby, ktoré sú v podstate závislé od turizmu. Mestá v Poľských Karpatoch sú silne spojené s regionálnymi centrami: hornosliezskou aglomeráciou, Krakovom a Rešovom. Stále sa slabo rozvíja prihraničný turizmus. Okrem hlavných centier letného a zimného oddychu väčšina prihraničných miest nezaznamenáva podstatný počet zahraničných turistov. Turistická aktivizácia prihraničných miest by sa mala opierať na existujúcom kultúrnom potenciáli, ktorý bu mal byť zintegrovaný a ponúkaný v podobe turistického balíku, v ktorom by sa našla aj ponuka letného a zimného horského oddychu. Existujúce kultúrne zásoby boli doteraz využívané do tvorenia konkurenčnej ponuky miest račej v nevelkom stupni. Trendy pozorované v iných európskych mestách poukazujú na obrovské možnosti v tejto oblasti. K najdôležitejším patria: tvorenie spoločných cezhraničných kultúrnych ciest, spoločná propagácia miest na vnútorných a externých trhoch, organizácia kultúrnych, športových a zábavných podujatí v mestách na oboch stranách hranici. Takéto aktivity umožňujú vytvoriť spoločnú turistickú ponuku karpatských miest: poľských, slovenských a českých komplementárneho charakteru. (*preklad Magdalena Gromadzka*)

Abstract: The Carpathians are one of the main tourist regions of Polish. The attractiveness of the region is certainly due to the particular characteristics of the natural environment which enable the development of various forms of tourism. The attractiveness of tourism in the Carpathians is also based on the historical and cultural heritage of the region. The area is diverse and its largest concentration is observed in cities. Overall there are 58 cities and towns located in the Polish Carpathians, of which more than half are situated within the border region. Carpathian cities are diverse not only in regard to size but also in terms of tourist potential. Some of them owe their development directly to tourism, such as Zakopane, Krynica and Wisła. Today most of the cities of Carpathian perceive tourism as one of the key opportunities for achieving socio-economic development. This applies particularly to the border cities and towns, which due to their peripheral location and available resources are indeed dependent on tourism. Cities in the Polish Carpathians have strong links with regional centres: the agglomeration of Upper Silesia, Kraków and Rzeszow. Still cross border tourism is still poorly developed. Outside the main summer and the winter recreation centres, most of the border towns in the do not notice a significant number of foreign tourists. The mobilisation of tourist border towns should be based on making use of the existing cultural potential which must be integrated into a type of holiday package which incorporates the existing cultural potential of the border town with the existing summer and winter recreation offers. Up until now the existing cultural resources have been used to relatively small degree regarding mobilisation of towns and cities to create more competitive tourist areas. Trends observed in other European cities indicate a high potential in this regard. The most crucial action needed should consist of the creation of joint, cross-border routes cultural,

joint promotion of cities' internal and external markets, organization of cultural events and sports and entertainment in cities on both sides of the border. These actions will allow the possibility of the Carpathian cities to create coherent tourism possibilities. (translated by *Lukasz Abramek*)

Słowa kluczowe: Karpaty polskie, dziedzictwo kulturowe, oferta turystyczna

Kľúčové slová: Poľské Karpaty, kultúrne dedičstvo, turistická ponuka

Keywords: Polish Carpathian Mts., cultural heritage, tourist offer

Stan rozwoju turystyki w miastach przygranicznych Polskich Karpat

Karpaty stanowią jeden z głównych regionów turystycznych Polski. O jego atrakcyjności decydują walory środowiska przyrodniczego umożliwiające rozwój różnych form turystyki, a w szczególności górskiej turystyki pieszej oraz narciarstwa zjazdowego. Duże znaczenie ma także dziedzictwo kulturowe tego regionu, w tym zwłaszcza dobrze zachowane zwyczaje i tradycje ludowe oraz liczne zabytki architektury (Groch, Kurek 1995). Ze względu na przygraniczne położenie południową część polskich Karpat cechują dogodne warunki dla rozwoju turystyki transgranicznej.

W systemie ośrodków turystycznych w Karpatach Polskich ważne miejsce przypada miastom. Ogółem na obszarze Karpat Polskich znajduje się 58 miast, z czego ponad połowa leży w pasie przygranicznym¹. Miasta karpackie są zróżnicowane zarówno pod względem wielkości, jak i stanu rozwoju turystyki. Niektóre z nich zawdzięczają swój rozwój bezpośrednio turystyce, jak na przykład Zakopane, Krynica czy Wisła. Dla innych funkcja turystyczna ma znaczenie uzupełniające lub marginalne. Obecnie większość miast karpackich postrzega turystykę jako jeden z głównych kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego. Dotyczy to zwłaszcza miast przygranicznych, które ze względu na swoje peryferyjne położenie oraz posiadane zasoby są wręcz gospodarczo uzależnione od rozwoju turystyki.

Wśród miast przygranicznych największą atrakcyjnością odznaczają się ośrodki o długich tradycjach turystycznych, jak: Zakopane, Krynica, Wisła, Ustroń, Szczyrk, Szczawnica, Rabka-Zdrój, Iwonicz-Zdrój, Piwniczna-Zdrój (Groch, Kurek 1995). Potencjał turystyczny tych miast bazuje w dużej mierze na walorach przyrodniczych i krajobrazowych otaczających je pasm górskich oraz zasobach wód mineralnych. Nie bez znaczenia są także elementy dziedzictwa kulturowego, w tym folklor miejscowych górali oraz zachowane zabytkowe obiekty. Dużym potencjałem w zakresie turystyki kulturowej odznaczają się Bielsko-Biała, Cieszyn, Nowy Sącz, Stary Sącz, Krosno, Sanok oraz Żywiec.

Pomimo dużej atrakcyjności turystycznej funkcja turystyczna jest wciąż słabo rozwinięta. Przeważająca część bazy noclegowej (blisko 3/4 miejsc noclegowych) skupia się w sześciu miastach, tj. w: Zakopanem (9 tys. m.n.), Krynicy (6,1 tys.), Ustroniu (5,9 tys.), Wiśle (5,3 tys.), Szczawnicy (2,3 tys.) oraz Szczyrku (2,1 tys.). W przypadku tych miast możemy mówić o dominującej roli turystyki w strukturze funkcjonalnej (tab. 1). Dobrze wyposażone w obiekty noclegowe są także Bielsko-Biała (1,7 tys. m.n.), Iwonicz-Zdrój, Piwniczna-Zdrój oraz Rabka-Zdrój. Pozostałe miasta mają o wiele gorzej rozwiniętą bazę noclegową. Ponad połowa miast dysponuje pojemnością noclegową mniejszą niż 500 miejsc noclegowych, przy czym aż w ośmiu z nich jest mniej niż 200 miejsc noclegowych. Ograniczona pojemność bazy noclegowej stanowi jeden z głównych czynników uniemożliwiających aktywizację turystyczną miast przygranicznych.

Według danych GUS miasta przygraniczne Karpat Polskich odwiedziło w 2010 r. ponad 1,4 mln turystów. Wartość ta jednak nie obejmuje ruchu jednodniowego, dlatego też należy założyć, że liczba turystów odwiedzających przygraniczne miasta karpackie jest znacznie większa. W strukturze ruchu turystycznego dominuje turystyka krajowa, z którą związane jest ponad 90% przyjazdów. Ruch turystyczny

¹ Do miast przygranicznych w Karpatach Polskich zaliczono: Cieszyn, Skoczów, Ustroń, Wisłę, Szczyrk, Bielsko-Biała, Żywiec – z województwa śląskiego; Suchą Beskidzką, Maków Podhalański, Jordanów, Rabkę-Zdrój, Zakopane, Nowy Targ, Szczawnicę, Nowy Sącz, Stary Sącz, Piwniczną-Zdrój, Muszynę-Zdrój, Krynicy-Zdrój, Grybów, Gorlice, Biecz – z województwa małopolskiego; Jasło, Krosno, Jedlicze, Rymanów, Iwonicz-Zdrój, Duklę, Zagórz, Lesko, Sanok, Ustrzyki Dolne – z województwa podkarpackiego.

wyказuje silne powiązania z ośrodkami regionalnymi (Pawlusiński 2009). Miasta położone na zachodzie Karpat odwiedzane są najczęściej przez mieszkańców aglomeracji górnośląskiej, miasta w części środkowej – przez turystów z Krakowa, a te na wschodzie Karpat – z Rzeszowa. W 2010 r. zanotowano jedynie 120,6 tys. gości z zagranicy. Blisko 40% turystów zagranicznych odwiedza Zakopane. Popularnymi celami wśród turystów zagranicznych są także Cieszyn, Bielsko-Biała, Ustroń oraz Wisła. Struktura narodowościowa turystów odzwierciedla tendencje ogólnokrajowe. Najwięcej z nich pochodzi z Niemiec (14,4% ogółu odwiedzających), Rosji (11,3%), Wielkiej Brytanii (7,3%), Ukrainy (5,6%) oraz Francji (5,4%). Stosunkowo niewielkie rozmiary osiąga ruch turystyczny z Czech i Słowacji. Turyści z Czech stanowili w 2010 r. ok. 4,7% ogółu turystów zagranicznych odwiedzających miasta przygraniczne, a ze Słowacji – 3,7%. Do najliczniej odwiedzanych miast przez obywateli Republiki Czeskiej należą: Wisła (2,3 tys.), Zakopane (1,0 tys.) oraz Bielsko-Biała, Szczyrk i Cieszyn. Wśród Słowaków największą popularnością cieszą się Zakopane (1,2 tys.), Wisła (1,1 tys.) oraz Bielsko-Biała, Krynica i Sanok.

Tab. 1. Baza noclegowa i ruch turystyczny w miastach przygranicznych w 2011 r.

Lp.	Miasto	Liczba mieszk.	Liczba miejsc noclegowych		BD*	Korzystający z bazy noclegowej [tys. osób]		Udzielone noclegi [tys.]	
			Ogółem	w tym w hotelach		Ogółem	w tym goście zagraniczni	Ogółem	w tym goście zagraniczni
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Biecz	4 573	204	44	4,46	4,3	0,23	13,7	0,6
2.	Bielsko-Biała	175 008	1 682	700	0,96	78,9	17,4	177,1	39,8
3.	Cieszyn	35 421	694	418	1,96	59,5	18,1	75,7	21,8
4.	Dukla	2 128	40	0	1,88	0,9	0	1,9	0
5.	Gorlice	28 135	162	60	0,58	3,5	0,5	10,9	2,2
6.	Grybów	5 952	121	0	2,03	2,1	0,02	9,1	0,1
7.	Iwonicz-Zdrój	1 763	1 159	87	65,74	24,8	0,1	204,6	0,9
8.	Jasło	36 932	529	20	1,43	7,0	0,4	38,6	0,5
9.	Jedlicze	5 608	0	0	–	0	0	0	0
10.	Jordanów	5 234	60	0	1,15	0,01	0	0,3	0
11.	Krosno	47 471	302	179	0,64	15,5	2,5	24,9	5,5
12.	Krynica-Zdrój	10 758	6 147	1137	57,14	158,6	3,6	983,3	25,4
13.	Lesko	5 700	342	29	6,00	11,0	0,5	34,5	0,8
14.	Maków Podhalański	5 819	180	0	3,09	1,9	0,3	6,3	0,5
15.	Muszyzna	4946	846	0	17,10	17,1	0,01	139,5	0,01
16.	Nowy Sącz	84 537	400	129	0,47	16,3	1,8	26,3	3,1
17.	Nowy Targ	33 485	490	190	1,46	11,2	1,5	56,9	3,2
18.	Piwniczna-Zdrój	5 805	1 140	94	19,64	18,7	0,2	118,4	1,0
19.	Rabka-Zdrój	13 033	979	0	7,51	19,4	0,25	139,3	1,0
20.	Rymanów	3 571	42	42	1,18	14,2	0,7	8,2	1,2
21.	Sanok	39 106	664	158	1,70	28,9	4,0	46,8	7,8
22.	Skoczów	14 666	96	0	0,65	3,2	0,05	5,9	0,05
23.	Stary Sącz	9 003	150	0	1,67	1,1	0,1	3,8	0,2
24.	Sucha Beskidzka	9 541	251	129	2,63	9,5	0,6	26,6	1,1
25.	Szczawnica	6 022	2 282	413	37,89	57,3	0,6	303,0	1,8
26.	Szczyrk	5 782	2 146	512	37,12	88,7	2,5	262,7	9,5
27.	Ustroń	15 588	5 952	1470	38,18	177,7	8,1	971,7	35,0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
28.	Ustrzyki Dolne	9 349	417	133	4,46	5,3	0,4	10,1	0,5
29.	Wisła	11 233	5325	2670	47,40	217,2	8,0	565,8	23,4
30.	Zagórz	5 007	116	0	2,32	0,3	0	2,8	0
31.	Zakopane	26 709	8 987	2 360	33,65	358,9	48,2	1160,0	140,4
32.	Żywiec	32 056	364	50	1,14	11,9	0,2	29,0	0,8
	Ogółem	699 941	42 269	8 664	–	1425,0	120,86	5457,7	328,16

BD – wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej Baretje–Deferta (liczba miejsc noclegowych na 100 mieszkańców)

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Wybrane formy turystyki w miastach przygranicznych

Turystyka kulturowa jest jednym z głównych kierunków rozwoju turystyki w miastach przygranicznych Karpat Polskich. Analizowane ośrodki dysponują znaczącym w skali całego regionu potencjałem kulturowym, na który składają się m.in.: długa i bogata historia, zachowane tradycje i zwyczaje miejscowej ludności, liczne zabytki architektury, placówki muzealne, galerie i ośrodki kultury, ośrodki kultu religijnego, szeroka oferta wydarzeń kulturalnych i rozrywkowych, tematyczne szlaki kulturowe prezentujące wybrane aspekty dziedzictwa regionu oraz tradycyjne produkty związane z regionem Karpat, w tym zwłaszcza produkty żywnościowe.

Ogółem w miastach przygranicznych Karpat Polskich znajduje się ok. 1000 obiektów zabytkowych reprezentujących różne okresy i style architektoniczne. Największą koncentracją zabytków odznaczają się: Bielsko-Biała, Cieszyn, Zakopane, Nowy Sącz, Żywiec, Krosno, Krynica-Zdrój, Stary Sącz oraz Sanok. Na uwagę turystów zasługują zarówno najstarsze zabytki, głównie sakralne (m.in. rotunda św. Mikołaja na Wzgórzu Zamkowym w Cieszynie z XI w., zespół klasztorny klarysek w Starym Sączu z XIV–XVIII w.), jak i XIX-wieczne zabudowania dawnych miejscowości kuracyjnych i wypoczynkowych (m.in. Krynica, Szczawnica, Iwonicz-Zdrój). Nie wszystkie z obiektów zabytkowych są odpowiednio przystosowane do ruchu turystycznego, a wiele z nich jest wciąż słabo dostępna dla turystów.

Wśród placówek muzealnych (ok. 40 obiektów) największą popularnością cieszą się muzea typu skansenowego, prezentujące folklor i tradycyjne budownictwo. Skansen w Sanoku odwiedza rocznie ok. 90 tys. turystów, a w Nowym Sączu – ok. 50 tys. Oba te obiekty w ostatnich latach znacząco poszerzyły swoją ofertę o nowe ekspozycje (np. powstanie Miasteczka Galicyjskiego w Nowym Sączu) oraz wprowadzając nowe funkcje, m.in. noclegowo-konferencyjną czy wydarzenia kulturalne.

Duży magnes dla turystów stanowią wydarzenia kulturalne. Obok renomowanych imprez folklorystycznych, jak Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziemi Górskich w Zakopanem (sierpień), Tydzień Kultury Beskidzkiej (cykl imprez odbywających się w Szczyrku, Wiśle, Żywcu, Makowie Podhalańskim), Jarmark Podhalański w Nowym Targu uwagę przyciągają także duże wydarzenia muzyczne, m.in. Festiwal im. Jana Kiepury w Krynicy-Zdroju, Dni Muzyki Karola Szymanowskiego w Zakopanem, Festiwal im. A. Didura w Sanoku, Festiwal Muzyki Sakralnej „Sacrum In Musica” w Bielsku-Białej oraz inne imprezy nawiązujące do historii, tradycji turystycznych itp. (Karpackie Klimaty i Festiwal Win Węgierskich w Krośnie, Międzynarodowe Dni Wina w Jaśle, Festiwal Podróży i Przygody Bonawentura w Starym Sączu).

W ostatnich latach coraz popularniejsze stają się tematyczne szlaki turystyczne. Ogółem w Karpatach wytyczono kilkanaście tras regionalnych prezentujących wybrane aspekty dziedzictwa kulturowego regionu. Wiele z nich przebiega przez miasta przygraniczne. Do najbardziej znanych wśród nich należą: Szlak Architektury Drewnianej, Szlak Gotycki, Szlak Śladami Dzielnego Wojaka Szwajkera, Szlak Zbójników Karpackich, Szlak Uzdrowisk Karpackich, Szlak Śladami Dawnej Kultury Mieszkańskiej i Magnackiej w Karpatach, Międzykulturowy Szlak Turystyczny Pogranicza Polsko-Słowackiego. Duża część szlaków kulturowych powstaje w ramach współpracy transgranicznej i obejmuje obiekty po stronie słowackiej, ukraińskiej, węgierskiej i czeskiej.

Kolejnym elementem istotnym dla rozwoju turystyki kulturowej w Karpatach są ośrodki kultu religijnego. Wśród analizowanych miast przygranicznych rozwiniętą funkcją pielgrzymkową związaną z katolicyzmem wyróżniają się: Zakopane (Krzeptówki, Wiktorówki), Skoczów, Szczyrk, Stary Sącz, Dukla (Sołjan 2002; Hodorowicz, Mróz 2009). Na uwagę zasługują także obiekty związane z judaizmem, m.in. w Lesku, Rymanowie, Gorlicach, Nowym Sączu, Nowy Targu (Gładys 2009).

Turystyka kulturowa ma szansę stać się w przyszłości jednym z wiodących produktów turystycznych miast przygranicznych Karpat Polskich. Wymaga to jednak podjęcia szeregu działań o charakterze organizacyjnym i promocyjnym.

Tab. 2. Dziedzictwo kulturalne miast przygranicznych

Lp.	Miasto przygraniczne	Prawa miejskie	Zabytki	Muzea (2010)	
		Rok	Liczba obiektów	Liczba obiektów	Zwiedzający
1.	Biecz	1363	22 *	1	14 986
2.	Bielsko-Biała	1306	229 *	3	22 650
3.	Cieszyn	przed 1233	100 *	2	15 754
4.	Dukla	1380	14*	1	16 614
5.	Gorlice	1416	20	3	31 222
6.	Grybów	1340	6	–	–
7.	Iwonicz-Zdrój	1973	3	–	–
8.	Jasło	1366	11*	1	5 466
9.	Jedlicze	1768	5	–	–
10.	Jordanów	1564	5	–	–
11.	Krosno	1350	69*	2	16 974
12.	Krynica-Zdrój	1889	45*	1	32 360
13.	Lesko	1472	14	–	–
14.	Maków Podhalański	1840	2	1	278
15.	Muszyna	1364	3	1	2 861
16.	Nowy Sącz	1292	74*	4	55 021
17.	Nowy Targ	1342	7	1	2 123 #
18.	Piwniczna-Zdrój	1348	2	1	5 332
19.	Rabka	1953	26	1	10 532
20.	Rymanów	1372	9	–	–
21.	Sanok	1339	36	2	115 050
22.	Skoczów	1327	27*	2	2 443
23.	Stary Sącz	1273	39	2	19 632
24.	Sucha Beskidzka	1889	8*	1	15 000
25.	Szczawnica	1958	25	1	9 256
26.	Szczyrk	1973	1	–	–
27.	Ustroń	1956	17	2	11 105
28.	Ustrzyki Dolne	1727	4	1	25 618
29.	Wisła	1962	6	1	12 242
30.	Zagórz	1412	6	–	–
31.	Zakopane	1933	101	3	146 173
32.	Żywiec	1327	73*	2	120 559

* – zachowane układy urbanistyczne, objęte ochroną konserwatorską

– dane za 2008 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Górka (1995), *Rejestr zabytków...*, *Bank Danych Lokalnych GUS*.

Turystyka zdrowotna

Duże znaczenie dla rozwoju turystyki w miastach Karpat Polskich mają warunki bioklimatyczne oraz bogactwo wód mineralnych (Groch, Kurek 1995; Mika, Pawlusiński 2006). W oparciu o działalność uzdrowską rozwinęła się funkcja turystyczna Krynicy, Muszyny-Zdroju, Iwonicza-Zdroju, Piwnicznej-Zdroju, Rabki-Zdroju, Szczawnicy, Ustronia. Także Zakopane pełniło przed II wojną światową funkcje uzdrowska (uzdrowsko klimatyczne). Dzisiejsze miasta – uzdrowska odgrywają ważną rolę w recepcji ruchu kuracyjnego w Karpatach. Rokrocznie przyciągają rzesze kuracjuszy i turystów wymagających poprawy stanu zdrowia, rehabilitacji czy pragnących regeneracji sił fizycznych, odpoczynku i relaksu (tab. 3). Należy jednak zauważyć, że współczesne lecznictwo uzdrowskowe przechodzi fazę gruntownych zmian o charakterze funkcjonalnym, organizacyjnym, a także własnościowym, co wpływa na zakres i charakter oferty turystycznej uzdrowsk karpaccich. Zmianie ulega profil klienta oraz jego oczekiwania wobec placówek lecznictwa uzdrowskowego.

Transformacja modelu finansowania lecznictwa uzdrowskowego oraz prywatyzacja uzdrowsk pociągnęły za sobą konieczność dostosowania oferty do warunków wolnorynkowych, m.in. pojawienie się komplementarnych pobyków o charakterze pełnopłatnym (tzw. pobyty komercyjne). Zmianie ulega także sama przestrzeń uzdrowska, które stają się wielofunkcyjnymi ośrodkami turystycznymi z rozwiniętym zapleczem usługowym dla innych form turystyki. Drugim, równoległym modelem rozwoju jest lecznictwo typu wellness (Rogers 2009). Oferta typu spa&wellness jest charakterystyczna nie tylko dla tradycyjnych miejscowości uzdrowskowych. Coraz dynamiczniej rozwija się ona także w miejscowościach o charakterze wypoczynkowym. Klasyczną formą zagospodarowania turystycznego stają się hotele spa dysponujące szeroką ofertą pobykową z wykorzystaniem własnych urządzeń rekreacyjnych i gabinetów terapeutycznych. Obecnie ofertę typu spa&wellness poza wymienionymi już uzdrowskami posiadają także Zakopane, Wisła, Szczyrk oraz Bielsko-Biała. W przyszłości należy oczekiwać coraz bardziej dynamicznego rozwoju tego typu obiektów we wszystkich ośrodkach turystycznych Karpat (Mika, Pawlusiński 2006).

Tab. 3. Zakłady uzdrowskowe i ich wykorzystanie w 2010 r.

Nazwa uzdrowska	Liczba zakładów uzdrowskowych	Liczba miejsc noclegowych w zakładach uzdrowskowych	Liczba osób korzystających z noclegów w zakładach uzdrowskowych
Iwonicz-Zdrój	6	767	17 885
Krynica-Zdrój	13	1 871	42 224
Muszyna-Zdrój	3	360	9 190
Piwniczna-Zdrój	1	200	4 602
Rabka-Zdrój	6	426	6 727
Szczawnica	7	1035	23 123
Ustroń	7	1924	33 020
OGÓLEM	43	6 583	136 771

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Turystyka zakupowa

Czynnikami sprzyjającymi rozwojowi turystyki zakupowej w miastach karpaccich są nadgraniczne położenie, różnice walutowe oraz popularność określonych grup produktów polskiego pochodzenia wśród gości z Czech i Słowacji (Więckowski 2010). Długie tradycje w zakresie handlu nadgranicznego ma Cieszyn, który już w latach 90. XX w. stanowił cel licznych podróży zakupowych, głównie z Czech. W mieście funkcjonuje jeden z największych placów targowych w południowej Polsce. W ostatnich latach do intensyfikacji podróży zakupowych przyczyniło się wprowadzenie na Słowacji waluty euro (1 stycznia

2009 r.). Od tego momentu radykalnie zwiększyła się liczba Słowaków, którzy przyjeżdżają do miast przygranicznych po artykuły żywnościowe, odzież oraz meble. Najczęściej ich celem są duże jarmarki, na przykład w Nowym Targu, Krośnie. Popularnością cieszą się także wizyty w miastach, gdzie działają duże centra handlowe i hipermarkety. Pobytu tej grupy turystów są na ogół krótkie i ograniczają się jedynie do zakupów. Poza Cieszyrzem turystyka zakupowa koncentruje się w Bielsku-Białej, Żywcu, Nowym Targu, Nowym Sączu, Krośnie raz Sanoku. Dalszy rozwój tej formy turystyki w pasie przygranicznym zależeć będzie od utrzymania się różnic kursów walut. Zmiana relacji złotówki do euro i korony czeskiej lub wprowadzenie w Polsce euro wpłynie negatywnie na rozwój tego zjawiska, czego potwierdzeniem może być chociażby prawie całkowity zanik podróży w celach zakupów z Polski do Czech i Słowacji.

Turystyka narciarska

Turystyka narciarska należy do najdynamiczniej rozwijających się form turystyki w polskich Karpatach. Rozwój infrastruktury narciarskiej obserwuje się od lat 90. XX w., kiedy to zwrócono większą uwagę na ekonomiczny wymiar tej formy turystyki i podjęto szereg nowych inwestycji, których efektem miała być modernizacja istniejących i budowa nowych urządzeń (Mika 2009). Polskie ośrodki narciarskie zaczęły także konkurować o z ośrodkami słowackimi, austriackimi i włoskimi o ruch turystyczny generowany na rynku polskim i na rynkach innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej – Czech, Węgier, Rosji, Ukrainy, Litwy, Rumunii czy Bułgarii. Obecnie infrastrukturę narciarską posiada ponad 140 miejscowości karpaccich, z czego w 17 ośrodkach przepustowość istniejących urządzeń wyciągowych wynosi 5 tys. osób lub więcej na godzinę. Wśród miast przygranicznych najlepiej wyposażone są Zakopane (długość tras zjazdowych 41 tys. m; przepustowość wyciągów – 30 tys. osób/godzinę), Szczyrk (długość tras zjazdowych – 41 tys. m; przepustowość wyciągów – 18 tys.), Wisła (20,5 tys. m tras zjazdowych; przepustowość wyciągów – 20 tys. osób) oraz Krynica (15,3 tys. m tras zjazdowych; przepustowość wyciągów – 20,6 tys. osób). Trasy zjazdowe i wyciągi znajdują się także w Ustroniu, Ustrzykach Dolnych, a także w Nowym Targu (Kowaniec), Szczawnicy, Muszynie-Zdroju, Bielsku-Białej, Piwnicznej-Zdroju, Rabce-Zdroju. Współcześnie ważnym czynnikiem konkurencyjności ośrodków narciarskich staje się łączenie oferty narciarskiej z innymi formami rekreacji, w tym z odnową biologiczną oraz kąpielami termalnymi (Mika 2009). W celu utrzymania przewagi konkurencyjnej na rynku miasta karpaccie powinny rozszerzać swoją ofertę w zakresie narciarstwa zjazdowego o nowe produkty, w tym zwłaszcza rekreację wodną i oferty typu spa&wellness.

Możliwe kierunki rozwoju

Miasta przygraniczne stanowią szczególnie typ ośrodków w sieci osadniczej kraju. Ze względu na peryferyjne położenie i słabe relacje z centrami gospodarczymi kraju ich rozwój w dużej mierze zależy od zasobności lokalnych rynków zbytu, na potrzeby których działa miejscowy handel oraz działalność produkcyjna. Wśród potencjalnych szans rozwojowych tych miast ważne miejsce zajmuje turystyka. Władze samorządowe miast przygranicznych dostrzegają w turystyce szanse na pobudzenie lokalnej przedsiębiorczości, tworzenie nowych miejsc pracy, poprawę warunków życia oraz wzrost poziomu zamożności lokalnej społeczności. O wiodącej roli turystyki w rozwoju społeczno-gospodarczym Karpat Polskich mówią także dokumenty o charakterze międzypaństwowym, m.in. *Strategia rozwoju polsko-słowackich obszarów przygranicznych na lata 2000–2006*, *Program operacyjny współpracy transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka 2007–2013* czy też powołanie specjalnej Polsko-Słowackiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Transgranicznej (Piziak 2008).

Rozwój turystyki w miastach przygranicznych zależy od ich potencjału turystycznego. Generalnie im wyższej klasy walory turystyczne ma dane miasto, tym silniej może ono przyciągać turystów. Nie bez znaczenia pozostaje także położenie miast w stosunku do głównych szlaków komunikacyjnych o znaczeniu międzynarodowym i krajowym oraz stopień otwartości granic. Jak podaje Więckowski (2010) granica od zawsze stanowiła przedmiot zainteresowania turystów, jako niedostępna i trudna do pokonania bariera,

o przekroczeniu (zdobyciu) której „marzyło” wielu turystów. Otwarcie granic państwowych w Unii Europejskiej stworzyło całkowicie nowe warunki dla rozwoju turystyki w miastach przygranicznych. Brak bariery administracyjnej umożliwił aktywizację turystyki transgranicznej. Miasta nadgraniczne, powiązane ze sobą historycznie i kulturowo mogą kreować wspólną ofertę turystyczną, mającą na celu przyciągnięcie do siebie turystów odwiedzających obszary po drugiej stronie granicy (Kurek 2007). Do typowych form turystyki, które mogą rozwijać się na obszarach przygranicznych zalicza się m.in.: turystykę kulturową, turystykę związaną z uczestnictwem w różnych wydarzeniach, turystykę pielgrzymkową, turystykę zdrowotną, turystykę zakupową związaną z różnymi poziomami cen, turystykę gastronomiczną, turystykę rozrywkową, turystykę tranzytową (Więckowski 2010).

Aktywizacja turystyczna miast przygranicznych w Karpatach Polskich powinna opierać się na wykorzystaniu istniejącego potencjału kulturowego, który musi być zintegrowany w pakiet turystyczny wraz z istniejącą już ofertą górskiego wypoczynku letniego i zimowego. Dotychczas istniejące zasoby kulturowe w dość niewielkim stopniu były wykorzystywane do budowy oferty konkurencyjnej miast. Trendy obserwowane w innych miastach europejskich wskazują na duże możliwości w tym zakresie. Do najistotniejszych działań, które należy podjąć zalicza się: tworzenie wspólnych transgranicznych szlaków kulturowych, wspólną promocję miast na wewnętrznych i zewnętrznych rynkach, organizację wydarzeń kulturalnych, sportowych i rozrywkowych w miastach po obu stronach granicy. Takie działania pozwolą na wykreowanie spójnej oferty turystycznej miast karpaccich: polskich, słowackich i czeskich o komplementarnym charakterze, co zwiększy ich atrakcyjność na międzynarodowych rynkach turystycznych.

Literatura

- Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego* (BDL GUS), <http://www.stat.gov.pl>.
- Faracik R., Kurek W., Mika M., Pawlusiński R., 2009, *Turystyka w Karpatach Polskich w świetle współczesnych kierunków rozwoju*, [w:] B. Domański, W. Kurek (red.), *Gospodarka i Przestrzeń. Prace dedykowane Profesor Danucie Ptaszyckiej-Jackowskiej*, IGIiP UJ, Kraków.
- Gładys B., 2009, *Pielgrzymki chasydów do grobów cadyków w Karpatach Polskich*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.), *Turystyka religijna na obszarach górskich*, PPWSZ, Nowy Targ, s. 129–141.
- Górka Z., 1995, *Osadnictwo*, [w:] J. Warszyńska, *Karpaty Polskie. Przyroda, człowiek i jego działalność*, UJ, Kraków, s. 219–232.
- Groch J., Kurek W., 1995, *Turystyka*, [w:] J. Warszyńska, *Karpaty Polskie. Przyroda, człowiek i jego działalność*, UJ, Kraków, s. 265–299.
- Hodorowicz I., Mróz F., 2009, *Sanktuaria świętych i błogosławionych w Karpatach Polskich*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz, *Turystyka religijna na obszarach górskich*, PPWSZ, Nowy Targ, s. 153–172.
- Kurek W. (red.), 2007, *Turystyka*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Mika M. (2009), *Ski tourism in the Polish Carpathians – present state and the issues of development*, *Folia Geographica, Acta Facultatis Studiorum Humanitatis, et Naturae Universitatis Presoviensis*, 14, 198–208.
- Mika M., Pawlusiński R., 2006, *Some problems of the development of spa and wellness services in the Polish Carpathian Mountains*, [w:] J. Wyrzykowski (red.), *Conditions of the foreign tourism development in Central and Eastern Europe*, 9, Uniwersytet Wrocławski, s. 61–72.
- Pawlusiński R., 2009, *Turystyka w województwie podkarpackim*, *Folia Geographica, Ser. Geogr. Oecon.*, 33, s. 119–136.
- Piziak B., 2008, *Barriers of tourism development in the polish-slovak transborder region in the podkarpackie voivodeship*, [w:] *Geography and Tourism: European Experience*, Ivan Franko National University, Lwów, s. 234–240.
- Rejestr zabytków: województwo małopolskie, województwo podkarpackie, województwo śląskie*, <http://www.nid.pl>.
- Rogers E., 2009, *Kierunki przekształceń karpaccich uzdrowisk Polski i Słowacji w warunkach gospodarki wolnorynkowej*, praca doktorska, mps w arch. IGIiP UJ.
- Sołjan I., 2002, *Ośrodki kultu maryjnego w Karpatach Polskich*, IGIiP UJ, Kraków.
- Więckowski M., 2010, *Turystyka na obszarach przygranicznych Polski*, IGIiP PAN, Warszawa.